

Waarom SPD haar slechtste resultaat ooit behaalde

Wim Vermeersch
Hoofdredacteur *Samenleving en politiek*

Beiden regeringspartijen uit de Grote Coalitie zijn gisteren sterk achteruit gegaan. Voor SPD was het zelfs het slechtste verkiezingsresultaat in haar geschiedenis. Hoe komt het dat de Duitse sociaaldemocraten op 20,7% terugvallen?

14 'WECHSELSTIMMUNG', OOK (EEN BEETJE) IN DUITSLAND

'Wechselstimmung' is Duits voor 'humeurigheid voor politieke verandering'. De Amerikanen voelden het onlangs, net als de Britten en de Fransen. We dachten dat Duitsland, mede door zijn geschiedenis huiverig geworden voor radicale verandering, de uitzondering zou blijven; niet te veel avonturen. Wie beter dan Angela Merkel, met haar 12 jaar ervaring, om het land door het instabiele internationale klimaat te loodsen? Niet dus. In lijn met de internationale trend krijgen ook in Duitsland de zittende partijen een oplawaai.

Bijna 33% halen en enkel bedrukte gezichten zien op het CDU-hoofdkwartier op de verkiezingsavond, het zegt veel over het politieke zwaargewicht dat Angela Merkel is. De Oost-Duitse gaat haar vierde ambtstermijn in - evenveel als partij-iconen Konrad Adenauer (1949-1963) en Helmut Kohl (1982-1998).

Het opzetten van een Jamaica-coalitie, met Die Grüne en FDP, belooft een lastige zaak te worden: het bindmiddel tussen die drie partijen, zo viel te horen in de aanloop naar deze verkiezing, zou immers een humane aanpak van de globalisering en de vluchtelingencrisis kunnen zijn, maar hoe valt dat te rijmen met het voornemen van Angela Merkel om de verloren AfD-kiezers terug te winnen?

Duitsland beleefde gisteren namelijk haar Zwarte Zondag. De vier jaar jonge AfD wordt met 13,2% meteen de 3de grootste partij en heeft voor de eerste keer meteen meer dan 90 parlementsleden in de Bondstag. Bij mannen uit het voormalige Oost-Duitsland wordt ze zelfs de grootste partij. Het stabiele baken Duitsland is niet meer, zo lijkt het. Radicaallinks en -rechts halen samen meer dan 20%.

HET DRAMATISCH RESULTAAT VOOR SPD VERKLAARD

Daar waar CDU verliest maar met 32,8% standhoudt, zakt SPD verder in elkaar: 20,7% is met voor-sprong het slechtste resultaat in haar geschiedenis, een pak minder dan de 25,7% in 2013. Na de pijnlijke stembusgang in het rode bolwerk Noordrijn-Westfalen in mei, krijgt de partij ook bij deze federale verkiezingen klappen. Martin Schulz zegt in de oppositie te gaan en partijleider te blijven.

Verskillende achterbannen kwijt

De verklaring voor dit historisch slechte resultaat is simpel: SPD is door de jaren heen verschillende van haar achterbannen kwijtgespeeld.

Vrouwen en jongeren stemmen grotendeels voor Angela Merkel. Vooral de steun van die tweede groep voor het CDU-kopstuk is opmerkelijk, aangezien ze nooit een andere Bondskanselier hebben gekend.

De arbeidersklasse stemde al langer dan vandaag in meerderheid niet meer op SPD. Na Die Linke is er vandaag met AfD nu ook een extra politiek ventiel voor die groep. Vooral de kwestie van migratie is voor die groep kiezers een thema - en laat dat nu net het punt zijn waar Martin Schulz zich wilde onderscheiden van Angela Merkel door een 'Wir schaffen das PLUS'-verhaal te vertellen.

15

Ook de 2,7 miljoen sterke Turkse gemeenschap was SPD deze stembusgang goeddeels kwijt na de oproep van de Turkse president Recep Tayyip Erdogan om de traditionele partijen te boycotten. Die boycot speelde vooral SPD parten; onderzoek in 2016 naar stemintenties wees uit dat 69,8% van de Duitse Turken voor SPD zou stemmen.

Een campagne met de handrem op

Martin Schulz heeft de hele campagne achter de feiten aangelopen, op zoek naar de juiste toon en een scherp verhaal. Het was dansen op een slappe koord. Martin Schulz moest zich weten te onderscheiden van Angela Merkel, maar als partner in de Grote Coalitie zou een frontale aanval op de Oost-Duitse natuurlijk een tikkeltje ongeloofwaardig geweest zijn.

Af en toe verweet Martin Schulz Angela Merkel dat ze een aantal cruciale SPD-initiatieven - zoals het aanpakken van de stijgende huurprijzen, het verbeteren van het lot van tijdelijke werkkrachten of het verhogen van het aantal vrouwen op de arbeidsmarkt - had geblokkeerd, maar het was toch allemaal wat met de handrem op.

Een paar keer ging Martin Schulz wel vol in de aanval. Eind augustus verweet hij Angela Merkel aan te pappen met de Amerikaanse president Donald Trump, toen CDU pleitte voor hogere militaire uitgaven. Mocht Martin Schulz Bondskanselier worden, zo viel te horen, zou hij van Donald Trump eisen de nucleaire wapens van Duits grondgebied te halen. Martin Schulz duwde daarmee even op de tere plek van de *leader of the free world* Angela Merkel, maar uiteindelijk ook niet meer dan dat.

Neen, ten gronde slaagde Martin Schulz er niet in een ander project voor Duitsland aan te bieden dat radicaal verschilde van dat van Angela Merkel. Zijn boodschap - kort samengevat: meer solidariteit met vluchtelingen, meer overheidsinvesteringen, meer sociale rechtvaardigheid door herverdeling - sloeg onvoldoende aan. Het debat over sociale rechtvaardigheid, dat begin 2017 woedde tijdens de vroege piek van Martin Schulz in de peilingen, ging even snel liggen als het gekomen was.

Tanden stukgebeten op kameleon Merkel

Na Gerhard Schröder (in 2005), Frank-Walter Steinmeier (in 2009), Peer Steinbrück (in 2013), beet dus ook Martin Schulz zijn tanden stuk op Angela Merkel. De Bondskanselier kraakte deze verkiezing misschien wel een beetje, maar barsten deed ze niet. Eigenlijk is ze niet te kloppen door SPD, om een aantal redenen.

Een. Angela Merkel is een echte kameleon, het dier dat zich voorzichtig en met trage motoriek voortbeweegt. Ook zij kruipt in het heetst van de strijd weg om te schuilen, zo min mogelijk bewegend en loerend naar haar prooi tot die een fout maakt.

16

Veel valt SPD nochtans niet te verwijten in deze campagne. Ja, het was wat vervelend toen deze zomer bekend geraakte dat Gerhard Schröder - die als Bondskanselier (1998-2005) de deur openzette voor de slecht betaalde hamburgerjobs - toezichthouder zou worden bij het Russisch olie- en gasbedrijf Rosneft, maar voor de rest verdient de SPD-campagne eerder het label 'plat' dan 'incidentrijk'.

Twee. Angela Merkel is nog op een andere manier zoals een kameleon: het dier staat ook bekend om zijn vermogen van kleur te veranderen. Als geen ander kan de Oost-Duitse de wind uit de zeilen nemen van haar politieke opposenten, door eigen voorstellen blauwblauw te laten (ik daag u, geïnformeerde lezer, uit een inhoudelijk standpunt uit haar campagne op te sommen) en zelf stapsgewijs mee te gaan in het programma van de politieke tegenstander.

Bij de stembusgang van 2013 paste Angela Merkel deze strategie al toe: toen nam ze na Fukushima Die Grüne de wind uit de zeilen door haar belofte om nucleaire energie tegen 2022 te bannen en maakte ze SPD vleugellam door zelf sociale voorstellen te lanceren inzake kinderopvang en gezinssteun.

Ook nu weer paste Angela Merkel haar beproefde tactiek toe. Voor de zomer accepteerde ze dat het parlement vrij mocht stemmen over het legaliseren van het homohuwelijk. De meerderheid van het parlement stemde voor, waarmee een belangrijk SPD-strijdpunt werd geneutraliseerd. Vintage Merkel.

WELKE LESSEN VOOR SPD?

Een. Verkiezingen in andere landen tonen aan dat sociaaldemocraten enkel nog goede resultaten weten neer te zetten als ze radicaliseren. De toekomst van de sociaaldemocratie ligt niet in het midden. Martin Schulz is, als doorwinterde machtspoliticus in Europa, echter geen Bernie Sanders of Jeremy Corbyn. SPD is er ook de partij niet voor; ze wil door machtsdeelname (en dus door het sluiten van compromissen) wege op het beleid.

Twee. Er is de afgelopen jaren weinig geïnvesteerd in progressieve samenwerking. Sinds 2013 hadden SPD, Die Grüne en Die Linke een meerderheid in de Bondstag, maar de regering-Merkel naar huis sturen om zelf een nieuwe regering te vormen was op geen enkel moment een optie. Bij de drie partijen is er weinig animo om de krachten te bundelen; nu is het aan Die Grüne om een coalitie met CDU te vormen. Nochtans lukt het op deelstaatniveau wel: in Berlijn en Thüringen regeert rood-rood-groen, in Bremen en Hamburg rood-groen, en in Brandenburg rood-rood.

Drie. Als junior partner in een Grote-Coalitie met CDU valt weinig eer te halen. Verschillende SPD-ministers leverden nochtans goed werk: minister voor Economie Sigmar Gabriel dwong een minimumloon van 8,5 euro af, minister voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid Andrea Nahles zorgde voor een pensioenhervorming die een volledig pensioen garandeert op 63 jaar na een loopbaan van 45 jaar, en minister voor Familie Zaken Manuela Schwesig duwde betere wetgeving door rond moederschapsverlof. Maar SPD slaagt er niet in dat politiek te verzilveren.

Vier. Angela Merkel is door de jaren heen ‘gesociaaldemocratiséerd’, waardoor SPD eigenlijk overbodig is geworden. De neoliberale dagen van Angela Merkel (het Leipzig CDU programma van 2003) liggen ver achter haar. Het getuigt niet alleen van strategisch vernuft, maar ook van politieke moed om in haar (conservatieve) partij voorop te lopen inzake sociaal en ecologisch beleid, en natuurlijk ook inzake het vluchtelingenbeleid. Met SPD in de touwen, is de kans echter groot dat Angela Merkel opnieuw van kleur verandert; zoals een echte kameleon be-taamt.

Vijf. SPD heeft Angela Merkel dus naar links gekregen, maar voor Duitsland is dat onvoldoende ge-beurd. SPD is sinds 1998, met uitzondering van de periode 2009-2013, mee aan de macht. Het bilan is na bijna 20 jaar onvoldoende: 40% van de Duitsers verdient minder dan in 1995 en 30% van de gepensioneerden zit onder de armoedegrens. Er zit een donkere kant aan het economische wonder in Duitsland. Dat is dan ook de voornaamste reden waarom het land gisteren zijn Zwarte Zondag be-leefde; veel meer dan de aanpak van de vluchtelingencrisis.